

A Cselekvés Iskolája

Egy innovatív tanári kar innovatív vállalkozása

Cs. BOGYÓ KATALIN

csbk@jgypk.szte.hu

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

„Fő célunk a demonstratív és kutató szellemű,
jobb és eredményesebb tanításra való törekvés.”

Kratofil Dezső

Kulcsszavak: *reformpedagógia, cselekvő iskola, A Cselekvés Iskolája, mintatanítások, módszertan*

Bevezetés

Gyakorló iskolánk kilencvenéves történetének kiemelkedő fejezete volt az az időszak, amikor a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának tanári kara országos jelentőségű pedagógiai folyóiratot adott ki *A Cselekvés Iskolája* címmel.

A lap 1933 és 1944 között egy olyan időszakban jelent meg, amikor a pedagógiai folyóiratok száma az ország területi csökkenéséből és a rossz gazdasági helyzetből adódóan az I. világháború előttihez képest jelentősen csökkent. (Báthory–Falus 1997: 143) A lap kiadását a pedagógiai megújulás, a *reformpedagógiai elméletekhez*, elsősorban a *cselekvő iskolához* (aktív iskola, école active) mint oktatási és nevelési módszerhez való csatlakozás motiválta.

„A két világháború közötti neveléstudomány jelentős, sok tekintetben hézagpótló kezdeményezése volt ez a folyóirat, és maga köré gyűjtötte mindazokat, akik a hagyományos oktató iskolával szemben a tanulók aktivitását, tevékeny, cselekvő erőinek felszabadítását, az élet követelményeinek figyelembevételét, a gyakorlatiasság elvét tűzték zászlójukra!” (Veszprémi 1988: 195)

1. Cselekvő Iskola, a cselekvő iskola

Szegeden a két világháború között két reformiskola működött. Az egyik az újszegedi Kerti Iskola (1936–1940), a másik pedig a Szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolája volt 1922 és 1944 között, amelyet *Cselekvő Iskola* néven emlegettek.

„*Tanárai a reformpedagógia új törekvéseit (tanulói aktivitás, öntevékenység és csoportmunka, élményszerűség) ültették át a gyakorlatba úgy, hogy közben nem tévesztették szem elől az adott iskolatípus (»modelliskola«) sajátos célkitűzéseit és az adott korszak pedagógiai realitásait sem.*” (Németh–Pukánszky 1999: 255)

A *cselekvő iskola* elnevezés a svájci Adolphe Ferrière (1879–1960) által vált ismertté, aki a reformpedagógián belül elkülönítette egymástól a *cselekvő*, ill. *tevékeny iskolát* a *munka-iskolától*. A *cselekvő iskolát* mint „aktív” iskolát elsősorban a Johann Friedrich Herbart (1776–1841) német filozófus, neveléstudós, pedagógus nevével fémjelzett régi, „passzív” iskolával állították szembe.

Várkonyi Hildebrand (1935: 108) a *cselekvő iskola* lélektani alapjainak meghatározásánál ma is modern és előremutató megállapításokat tett. Elsősorban: „*a cselekvő iskola egyéni munkát kíván az iskolai növendéktől. Nem passzív befogadást a növendék részéről, nem az egyetemes módszer által előkészített személytelen ismeretté preparált tudásanyag tudomásulvételét, hanem annak személyes feldolgozását. Kívánja, hogy a növendék a saját módszerét alkalmazza a saját maga által felfedezett kérdések megoldásában. Problémalátás és problémamegoldás: ez a cselekvő iskola módszere...*” A mai problémaalapú tanulás hasonló tartalommal bír, mint a fentiek.

A *cselekvő iskola* másik jellemvonása Várkonyi szerint: „*A cselekvő iskola spontán tevékenységet követel meg a növendéktől. A spontaneitás a lelki energiának s lelki mozgásoknak belülről eredő indításokat nyújtó alapja.*” (Várkonyi 1935: 108) A belső motiváció lehet ennek a mai megfelelője.

A harmadik jellemvonásban a *cselekvő iskola* alkotó munkára nevelő tevékenységét emeli ki: „*Az alkotó munkához szükséges egyszersmind, a fentebbi lelki követelményeken (egyéni, spontán cselekvés) kívül, különlegesen: a fantázia tevékenysége is. A fantázia, mely lényegében kombináló tevékenység, mutatja be képzet- és gondolatösszetevéseiben s felbontásaiban azokat a lehetőségeket, melyeket egy-egy kérdés, egy-egy probléma, egy-egy valóságsszemlélet méhében hordoz.*” (Várkonyi 1935: 109)

A gyakorló iskola Kratofil Dezső igazgató vezetésével a fenti alapelvekre építette pedagógiai munkáját, s a tanárjelölteknek is ezt a szemléletet adták át, hogy aztán – elképzeléseik szerint – beépítsék tanári munkájukba az itt tanultakat. Ez a szemlélet megfelel mai céljainknak is, amikor, folytatva nagy elődeink munkáját, hasonló szemléletalakítás gyakorló iskolánk célja.

2. A Cselekvés Iskolája

A *Cselekvés Iskolája* a Cselekvő Iskola vállalkozása volt pedagógiai munkája eredményeinek a közzétételére.

A lapot a „*gyakorló iskola tanári testülete*” adta ki, a tanári kar vállalkozása volt, semmiféle országos testület nem patronálta. Évi öt kettős szám jelent meg, ez az utolsó – háborús – évben háromra csökkent. A szerkesztőség és kiadóhivatal a gyakorló iskola mai épületében, a Boldogasszony sugárút 8. szám alatt működött. A lapot az ország szinte minden polgári iskolájában, középiskolájában előfizették.

A felelős szerkesztő a megjelenéstől a lap megszűntéig a gyakorló iskola igazgatója, *Kratofil Dezső* (1884–1976) volt, aki 1929-től dolgozott a gyakorló polgári iskolában mennyiségtan szakvezető tanárként, majd igazgatóhelyettesként. Szenes Adolf igazgató nyugdíjba vonulása után, 1933 és 1944 között volt a gyakorló iskola igazgatója. Ebben az időszakban *A Cselekvés Iskolája* mellett szerkesztette a *Gyakorlóiskola Könyvtára* sorozatot is, valamint megjelent *A geometria tanításának vezérkönyve* (Szeged, 1938), *A polgári iskolai tanárok évkönyve* (szerk., Szeged, 1938–39) című műve is, mindemellett tagja volt több pedagógiai társaságnak. A későbbiekben a *Köznevelés* szerkesztőségében is dolgozott (1945–1950), 1957-es nyugdíjazásáig budapesti gimnáziumokban tanított. Halála évében, 92 évesen lett a neveléstudomány kandidátusa. (Bátori–Falus 1997: II. 318)

2.1 A kezdetek, az 1. évfolyam

Az első szám 1933 áprilisában (1932–1933-ik tanév) jelent meg, alcíme *Módszertani folyóirat, A szegedi állami polgári iskola tanárképző főiskola gyakorló iskolájának mintatanításai (Kiadványsorozat)* volt. A szerkesztők szándéka szerint a szakvezető tanárok mintatanításainak (mai kifejezéssel bemutató óráinak) a leírásait tartalmazta, amelyeket a II. éves főiskolai hallgatók számára tartottak. Ezekkel a mintatanításokkal és az azokat követő óramegbeszélésekkel, óraelemzésekkel készítették elő a III. és IV. évesek önálló tanításait.

A mintatanításokat a tanárjelöltek előtt tartották a szakvezető tanárok, azaz kipróbált óratervekről volt szó, megjelentetett leírásukat azonban a polgári iskolai kollégáknak szánták. Így ír erről *Kratofil Dezső* (1933: 4) az első szám bevezetőjében: „*A füzeteket elsősorban a polgári iskolák tanárainak szántuk. Azok tartalmával, szellemével s módszeres elgondolásával szeretnénk a magyar polgári iskolák belső tanulmányi életére jótékony befolyást gyakorolni. (...) A magyar polgári iskolák tanárai mindig előljártak a módszeres nevelői munka kiformálásában, hisszük, hogy ezek a füzetek csak elmélyítik a további nemes törekvéseket is.*”

Az *első évfolyam* kisebb számban tanulmányokat, döntő többségében pedig az egyes tantárgyak módszertanára vonatkozó értekezéseket, mintatanításokat (gyakorlati tanítások) tartalmazott. A következő tantárgyakhoz adtak közre mintatanításokat: magyar nyelv, német nyelv, történelem, közgazdaságtan, földrajz, természetrajz, vegytan, mennyiségtan, természettan, ének, testgyakorlás, „szlőjd” (kézimunka, barkácsolás), azaz gyakorlatilag lefedték az oktatott tantárgyak körét.

A szerzők között az *első évfolyamban* elsősorban a nevelőtestület tagjait találjuk:

- Jármai Vilmos, a német nyelv szakvezető tanára
- Jeges Sándor, a természetrajz szakvezető tanára
- K. Bedekovich Lajos, a történelem szakvezető tanára
- Kendoff Károly, a földrajz szakvezető tanára,
- Kratofil Dezső igazgató, a mennyiségtan szakvezető tanára
- Matzkó Gyula, a természettan szakvezető tanára
- Múth János, a magyar nyelv szakvezető tanára
- Radnóti Dezsőné, a magyar nyelv szakvezető tanára,
- Szenes Adolf, a gyakorló polgári iskola ny. igazgatója

Rajtuk kívül azonban publikált a lapban dr. Somogyi József „*egyetemi m. tanár, főiskolánkon a filozófia és paedagógia r. tanára*”, Csapó István, „*polg. isk. kír. főigazgatósági előadó-igazgató*” is. A későbbiekben jelentősen megnövekedett az intézményen kívüli szerzők száma, amely illeszkedett a lap törekvéseihez.

A lap eredeti célkitűzése, az „*elhangzott mintatanítások közreadása*” már a második évfolyamtól az általános pedagógia felé bővült.

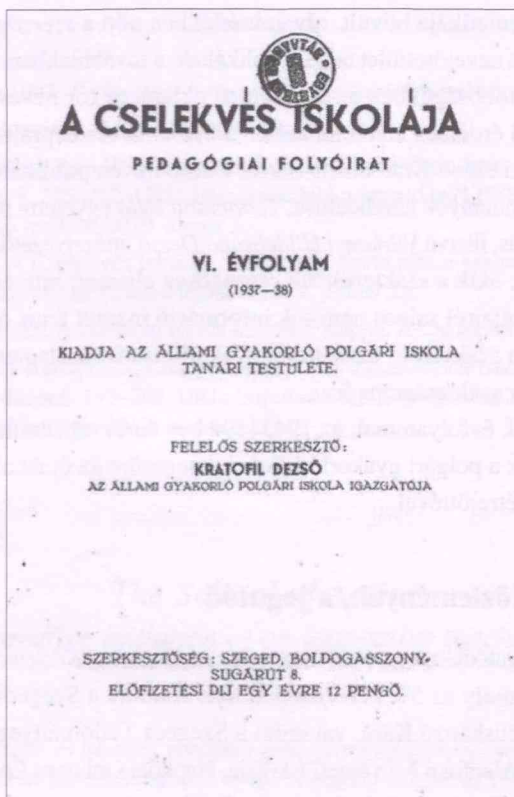
2.2 A 2. évfolyamtól

A változó alcímek is jelzik a lap változó profilját:

- Módszertani folyóirat
- Didaktikai folyóirat
- Pedagógiai folyóirat
- Pedagógiai dolgozatok

A lap *szerkezete* a harmadik évfolyamtól állapodott meg. Kratofil Dezső szem előtt tartotta az eredeti célkitűzéseket, ügyelt arra, hogy megmaradjon az elmélet és a gyakorlat aránya. A tartalomjegyzék a következőképpen csoportosította a megjelent írásokat:

- Tanulmányok
- Gyakorlati pedagógia, amely óravázlat-mintákat tartalmazott
- Irodalom, részben hazai, részben külföldi tanulmányok absztraktjaival
- Lapszemle, amely más lapokban – *Magyar Pszichológiai Szemle, Magyar Pedagógia, A Gyermek és az Ifjúság* stb. megjelent tanulmányokat mutatott be
- Külföldi tanítási mozgalmak
- Hírek

1. kép: A VI. évfolyam címoldala

(kép forrása: SZTE Repozitórium. URL: http://acta.bibl.u-szeged.hu/39886/1/cselekvés_006.pdf)

2. kép: A Cselekvés Iskolája munkatársai az 1934-35. tanévben

(kép forrása: SZTE Repozitórium http://acta.bibl.u-szeged.hu/39883/1/cselekvés_003.pdf)

Ahogy az írások tematikája bővült, olyan mértékben nőtt a *szerezőgárda* is. Míg az első évfolyamban döntően a nevelőtestület tagjai publikáltak, a továbbiakban – elsősorban az elméleti írások esetében – többségükben az egyetemen oktató, akkor neves szakemberek is.

A szerzőgárdából érdemes kiemelni *Bálint Sándor*, neves néprajzkutató, *Baróti Dezső* (Kratofil Dezső fia, aki előbb Kratochfill-Baróti Dezső néven publikált) irodalomtörténész, oktató, az irodalomtudományok kandidátusa, *Tettamanti Béla* egyetemi magántanár, filozófus, pedagógus, pszichológus, illetve *Várkonyi Hildebrand Dezső* intézetvezető, filozófus, pedagógus és pszichológus nevét, akik a szakterületük országosan elismert művelői voltak.

A nevelőtestület tagjairól sajnos nem sok információ maradt fenn. *Szenes Adolf*, korábbi igazgató, mennyiségtan szakvezető tanár nevét gyakorló iskolánk alapítványa, valamint a róla elnevezett matematika szaktanterem őrzi.

A lap kiadása a XII. évfolyammal, az 1943–1944-es tanévvel zárult, majd 1945-től maga a *Cselekvő Iskola*, azaz a polgári gyakorló iskola is megszűnt az új iskolatípus, a nyolcosztályos általános iskola létrejöttével.

3. Módszertani Közlemények, a jogutód

A *Cselekvés Iskolája* jogutódjának az 1961-ben indult *Módszertani Közlemények* című pedagógiai folyóirat tekinthető, amely az 59. évfolyamnál tart. Kiadója a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara, valamint a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája. Főszerkesztője Bácsi János, a gyakorló általános iskola igazgatója. Szerkesztősége a gyakorló iskola épületében, a Boldogasszony sgt. 8. alatt található. Szerzői a gyakorló iskola és az ország innovatív pedagógusai, elméleti szakemberei.

Összegzés

A gyakorló iskola tanári kara akkor is és azóta is a legmodernebb pedagógiai elveket, irányzatokat követi s adja át a leendő tanárgenerációnak. A *Cselekvés Iskolája* kitűnő példája volt annak a törekvésnek, hogy az iskola falain belül folyó pedagógiai munka minél szélesebb körben ismertté váljon és követőkre találjon. A *Cselekvés Iskolája* célkitűzéseivel azonosulva a *Módszertani Közlemények* viszi tovább az elődök munkáját.

Irodalom

- Báthory–Falus (szerk.) 1997: *Pedagógiai lexikon I–III*. Budapest: Keraban.
- Kratofil Dezső 1933: Bevezető. *A Cselekvés Iskolája*, 1–2. 3–5.
- Németh András – Pukánszky Béla 1999: Magyar reformpedagógiai törekvések a XX. század első felében. *Magyar Pedagógia*, 3. 245–262. URL: http://misc.bibl.u-szeged.hu/13888/1/mp_1999_003_6228_245-262.pdf [Utolsó letöltés: 2019. június 5.].
- SZTE Repozitórium – A Cselekvés Iskolája. URL: http://acta.bibl.u-szeged.hu/view/full_volume/A_cselekv=E9s_iskol=E1ja/ [Utolsó letöltés: 2019. június 5.].
- Várkonyi Hildebrand 1935: A cselekvő iskola lélektani alapjai. *A Cselekvés Iskolája*, 3–4. 101–110.
- Veszprémi László 1988: Várkonyi és a „Cselekvés iskolája”. In: Zakar András (szerk.): *Várkonyi Hildebrand Dezső Emlékkötet*. Szeged. 195–208. URL: http://acta.bibl.u-szeged.hu/2259/1/paed_psych_030_195-201.pdf [Utolsó letöltés: 2019. június 5.].

*The School of Action**An innovative initiation of an innovative teaching staff*

The School of Action (*Cselekvés Iskolája*), published in the period between the two World Wars, was a pedagogical journal initiated by the teaching staff of the Practising School of Teachers' Training College in Szeged. Its aim was to help the pedagogical innovation of teachers and teacher candidates by publishing pedagogical and psychological essays. *Módszertani Közlemények* preserves the spirit of the journal.